

ԽՆՁՈՐՆԵՐԸ

Գէորգ, որ անառակ տղայ մ'էր, առաւօտ մը սլատուհանէն մըղաստանը կը դիտէր: Տեսաւ որ հողուն վրայ ցիր և ցան շատ մը կարմիր խընձորն եր կան: Անմիջապէս վար իջաւ, ցանկաւ պատին մէկ պարսպ տեղէն մըր գաստանը մըտաւ և վերարկուին ու բաձկոնին գրպանները խնձորով լեցուց:

Յանկարծ դըրացին պարտէզը մտաւ գաւազան ի ձեռին: Գէորգ զայն տեսնելուն պէս դէպ ի ցանկապատը վազեց,

եկած տեղէն դուրս փախչելու համար: Բայց, ո՛վ թշուառութեանս, գրպան-

ներն այնչափ լեցուն էին որ մտած ծակընեղ եկաւ և չի կըրցաւ անցնիլ: Մտածեցէք թէ՛ ինչպէս սկսաւ դողալ, երբ տեսաւ թէ բռնը ուեցաւ, և որքան խպնեցաւ երբոր դրացին զինքը դող կանչեց:

Գողցած բոլոր խնձորներն ետ տալ պարտաւորեցաւ, յորմէ հետէ, դրացին գաւազանով մէկ քանի հատ իջեցընելով, ըսաւ իրեն:

« Տղաս, մէկ մ'ալ գողութիւն չընես, վասն զի ուրիշին ինչքը առնողն ինքզինք

որողայթի մը մէջ կը ձգէ, ուսկից առանց ամօթոյ չի կրնար ազատիլ: »

ՅԻՇԱՏԱԿԵԼԻ ԴԱՏԱՍՏԱՆ

— 1670ին, ժ. Պ. Փէթրոյի հեղինակութեամբ՝ յ'Անվերսա Մօսկովիտի տպարանին մէջ տպուած « Ճանապարհորդութիւն 'ի Փէքին » Լատինական հին տպագրութեան մը մէջ կը գտնուի հետեւեալ պատմութիւնը :

Ձինական ձեռարուեստի գործարաններէն միոյն հարուստ վերատեսուէչը՝ երկար մի ճանապարհորդութիւն ընելու պատրաստուելով, մի դաստիարակի խնամոց կը յանձնէ իւր երկու տղոց կրթական հոգը՝ որոց անդրանիկն ինն տարեկան էր, և երկուքն ալ միայնգամայն կը խոստանային բարեխնէ հանգամանքներ և բարեմասնութիւններ :

Հայրը հազիւ մեկնած էր, և ահա դաստիարակը չարաչար գործածելով առ ինքն յանձնուած իշխանութիւնը, տանը բռնաւորը եղաւ, նա հեռացուց բոլոր այն պարկեշտ մարդիկն՝ որոնք կրնային հրապարակել իւր ընթացքը՝ նա վանեց ծառաներէն զանոնք՝ որոնք իրենց բացակայ տիրոջ շահուցն հոգւով չափ փափաքող էին : Իշուր այս անկարգութիւնները կը տեղեկագրէին վերատեսուչին, նա չ'էր ուզեր բնաւին հաւատալ, զի ինքն բարի սրտի տէր անձ մ'ըլլալով չ'էր երեւակայեր երբեք թէ մարդիկ կրնան մի այսպիսի չար ընթացք ունենալ. չարիքը կէս պիտի համարուէր, եթէ այս ժանտարաբոյ դաստիարակը կտրենար իւր սանուց տալ գոնէ մի քանի առաքինական ուղղութիւն և գոյզն ինչ հմտութիւն, յորոց ինքն իսկ զուրկ ըլլալով, միայն զանոնք կոպիտ, ամբարշտան, ստախոս, անգութ, ցուր պատրաստելով բոլորովին տղէտ թողուց, վերատեսուչը՝ հնգամեայ մի պտոյտէ վերջ 'ի դարձին տեսաւ ճշմարտութիւնը վերջապէս, բայց խիստ ուշ էր, և առանց ուրիշ կերպով պատժելու

այն օձը՝ զ'որ իւր ծոցին մէջ տաքցուցած էր, անվճար ճամբելով բաւականացաւ :

Այս ճիւղը իւր թոշակն ստանալու դիտմամբ, անպատկառ դտնուեցաւ յ'ատենի մի մանտարէնի ի դատաստան կոչելու իւր տէրը. « Ես յօժարակամ կը հատուցանեմ, նաև կրկինը, պատասխանեց դատաւորին ներկայութեանը, եթէ այս գոթապղը վերադարձնէր ինձ իմ տղաքներս այնպէս՝ ինչպէս որ ես բնականաբար կը յուսայի, ահաասիկ զանոնք, շարունակեց նա օրինաց մարդուն դաւնալով, քննեցէք և վճռեցէք » : Յիշուի, Մանտարէնը զանոնք հարցաքննելէն և անոնց անկարողութիւնը հասկնալէն վերջ, սոյն յիշատակելի վճիռը տուաւ : « Ի մահ կը դատապարտեմ այս դաստիարակը իբր մարդասպան իւր աշակերտաց, և իրենց հայրը երեք լիտր ոսկեփողոյ տուգանաց, ոչ թէ մի գէշ մարդ ընտրելուն համար, որովհետեւ մարդ կրնայ սխալիլ, այլ այսքան երկարատեւ զայն պահելու տկարութիւնն ունենալուն համար, պէտք է որ մարդ մը, յաւելցուց նա խորհրդածութեամբ, ունենայ զօրութիւն ուրիշ մը կշտամբելու, երբ նա արժանի է, և մանաւանդ երբ չատերուն շահն ալ զայդ կը պահանջէ :

Թարգ ի Ֆրան.

ՎԱՇՏԱՆ ԶԵՆԹԻԿԵԱՆ

Աշակերտ Ուսուցնի. Արաբկերու

ՀԱՅԹ Ի ՔԱՍԹԻՄՈՒՆԻ

Մեր ընթերցողներէն չատեր ու չատեր մտքերնուն անգամ չ'են անցներ գուցէ՝ թէ փոքրիկ Հայ գաղթականութիւն մը, և գովելի ուղղութեան ու վիճակի մէջ եկեղեցի ու վարժարան մը գտնուի ա'յն քաղաքին մէջ որ Քասթիմունի (Ամսփորէն Սաստանաթուլ) կը կոչուի :

Այսօր քաղցր հաճոյք մը կ'զգամք տողե-

լով աստ մի քանի հակիրճ տեղեկութիւններ , և մեծ գոհունակութեամբ ծանօթացնելով ընթերցողաց թէ Քասթէմունիի մէջ 70 տունէ աւելի ազգակիցներ՝ Հայեր ունիմք , Կեսարիայէն , Եօզղատէն , Մարսուանէն և աւելի հեռուներէն գաղթականներ , որոնք երկար ատեններէ ի վեր հաստատուած են այս քաղաքին մէջ և առհասարակ վաճառականութեամբ , պղծղնձագործութեամբ , ներկարարութեամբ ապրող , համեստ , գործունեայ , խաղաղակեաց և բաւական ազգասէր , եկեղեցասէր և ուսումնասէր Հայեր են : Քասթէմունիի Հայոց բարերարն համարուելու արժանի է Մեծ . Մաթուս Էֆ . Ունձեան որ գործով մի քանի տարիներ կեցած է անդ և իւր բարոյական ազդեցութեան ու մանաւանդ նիւթական օգնութեան շնորհիւ ազգութեան կերպարանք տուած է անոնց . իւր ծախիւք նորոգել տուած է Ս . Աստուածածնայ եկեղեցին և կառուցած՝ Ո . Վարդանանց անուն երկայարկ մի փոքրիկ ու կոկիկ վարժարան որ՝ իրրեւ չէնք մեր Պօլսոյ ազգային վարժարանաց չատերուն կրնայ իրաւամբ նախանձ ազդել իւր գեղեցիկութեամբ ու նորութեամբ : Եկեղեցին ունի իրրեւ սլաշտօնեայ Տ . Աստուածատուր քահանայն Գանիէլեան , բնիկ Մարսուանցի , որ չէ՝ թէպէտ բազմահըմուտ , լեզուազէտ եւայլն , այլ իւր պարտուց ու պաշտօնին հետամուտ , մարդասէր , ու բարի անձ մ'է , և իւր անուսութիւնն գիտնալու այն մեծ գիտութիւնն ու առաքինութիւնն ունենալով՝ խղճի մտքը կ'աշխատի միշտ ուսանելու և այնպէս ուսուցանելու համար : Ս . Վարդանանց վարժարանին մէջ կան 50ի չափ մանչ և 50ի չափ աղջիկ մանկուհիք , աշխատասէր , հանդարտաբարոյ , համակրելի՝ էակներ — որոնց հետ ապրելու և իրենց՝ ուսման համար ունեցած խանդն ու եռանդն անձամբ տեսնելու առիթն և

ուրախութիւնն ունեցայ այս ձմեռ : Վարժարանին հոգարարութիւնն ստանձնած են՝ գործով անդ հաստատուած պօլսեցի Սարաճեան Խաչիկ և Յովակիմեան Միհրան Էֆէնտիներն , որոնց ազգասիրութիւնն և ուսումնասիրութիւնը ընտիր ասպարէզ մը գտած է անդ գործելու համար : Իսկ եթէ կայ անձ մը՝ որ բազմամեայ ուսուցչական փորձառութեամբ , մանկավարժական հմտութեամբ , գիտական արժանեօք և անդանդալ աշխատասիրութեամբ ամէնուն համակրանացն ու տեղացւոյ անհուն երախտագիտութեան արժանի լինի՝ այն ալ վարժարանին ընդհանուր տեսուչ-դաստիարակ Մանուկ Էֆ . Սպեանն է՝ որ անխոնջ տքնութեամբ՝ ուսման լոյսն հեղուկ կաշխատի՝ կը յաջդի՝ այն նորաբոյս մանկանց մտաց խաւարին մէջ : Յանուն Քասթէմունիի Հայոց մեր ջերմ շնորհակալութիւնն կ'ուղղեմք իրեն այսօր մեր քաջալերութեանց հետ , և՛ իւր աշակերտաց վիճակին վերայ մեր ընթերցողաց գաղափար մը տալու համար՝ ի ստորեւ կը հրատարակեմք անոնցմէ միոյն մի սիրուն ոտանաւորն՝ որ թեթեւ սրբազրութիւն մ'է կրած և եթմեր կողմէն :

ԱՂԵՔ . Գ . ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԿԱՏՈՒ ԵՒ ՇՆԻԿ

ԿԱՏՈՒ

Ես կատու մ'եմ խիստ աղւորիկ ,
Աշխարհիս մէջ՝ մանչ Թէ աղջիկ՝
Զիս կը սիրեն ամէն մարդիկ .
Ի՞նչ կըսես ինձ , յիմար շնիկ :

ՇՆԻԿ

— Փոքրիկ , գողտրիկ շնիկ մ'եմ ես .
Զեմ մըլաւեր երբեք քեզ պէս ,
Այլ մի հաշում ունիմ անեղ
Որ կը Թնդայ մերթ ամէն տեղ :

ԿԱՏՈՒ

— Երբեք վախկոտ չեմ ես ի տան .
Կը գողնամ երբ ինձ կեր չըտան ,
Եւ գիշերներն իսկ , միշտ արթուն ,
Կը հսկեմ ես՝ մինչ ննջես դուն :

ՇՆԻԿ

— Ես ալ տիրոջս հաւատարիմ
եմ . իւր կամքին կը խոնարհիմ ,
Եւ պատրաստ եմ ակռաներովս
Պատառել ո՛վ որ գայ իմ քովս :

ԿԱՏՈՒ

— Իմ արժանիքս ալ մոռցերուն
է ջարդ տալ եւ խմել զարին ,
Եւ աշխարհէս՝ անքան անպէտ
Նոցա հետքն է աւրել յաւէտ :

ՇՆԻԿ

— Այլ չեմ ես քեզ պէս ապերախտ ,
Թաթս արդարեւ ծանր է զերթ լախտ
Սակայն թողում որ մէն տղայ
Հանդարտօրէն ինձմով խաղայ :

ԿԱՏՈՒ

— Ի ճարպիկաց եմ ես ճարպիկ ,
Զունիմ քեզ պէս փայլուն շապիկ ,
Այլ մի սահուն կակուղ մուշտակ
Որ կը ցօլայ գիշերին տակ :

ՇՆԻԿ

— Ծառայ մ'եմ ես ժիր , անվհատ ,
Եւ տիրոջս հետ՝ բարձրահակատ՝
Յաճախ երբոր երթամ շուկայ ,
Տուն կը բերեմ ինչ որ հոն կայ :

ԿԱՏՈՒ

— Քու հրլուծեանդ այն է պատճառ
Որ ծեծ կ'ուտան քեզ անսպառ ,
Եւ դու՝ խոնարհ ու գլխիկոր՝
Կաշխատիս իբր էջ՝ ամէն օր :

ՇՆԻԿ

— Մարդկանց նման մէն կենդանի ,
Երկրիս վրայ պաշտօն մ'ունի :
Որով պարտի նա անդադար
Իւր կերն հանել խոնարհաբար :

Գնա , կորի՛ր , չար անպիտան ,
Ես կը ջանամ որ ինձ սէր տան ,
Եւ բերկրութեամբ ու գգուանօք
Մի կեանք վարեմ , անվիշտ , անհոգ :

ԿՂԵՄԵՍ Մ. ՏԱՏՐԵԱՆ

Աշակ. Ս. Վարդ. Վարժ.

Քաղաքագետ

ԿԱԹԻ ԾԱՌԵՐՆ

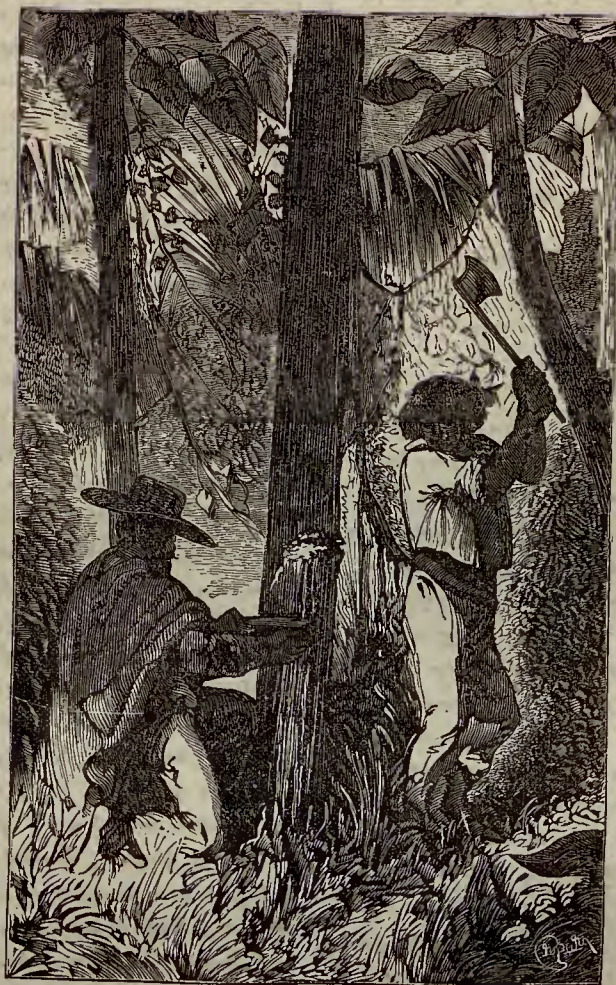
Քոլումպոս Նոր Աշխարհն գտնելուն
պէս , աշխարհագէտը փութացին սերտ
մտերմութիւն մի հաստատել այն նոր գա-
ւառաց հետ , որք բացուեցան իւրեանց
առջև եւ քիչ ժամանակէն կենդանի , ա-
նասնական եւ բուսական տեսակներու նը-
կարագրութիւնն բերին , Եւրոպա : Եթէ
կարելի լինէր հաւատ ընծայել սոյն առա-
ջին ժամանակաց հրաշալի պատմութեանց ,
այսինքն Մարքո Բօլօի ժամանակէն սկսեալ
մինչ Մակէլլան , շնագլուխ մարդեր եւ
խօսող եղէիներն գտնելն անկարելի չի
պիտի լինէր : Բայց սոյն առասպելական
հրաշալիքներով չպիտի դադարիմք այժմ , այլ
սկիտի խօսիմք այս անգամ կաթի ծառին
վերայ , որ կեղդոնական Ամերիկայի նշա-
նաւոր ծառերէն մին է , եւ որոյ գոյու-
թիւնն դեռ մինչև ներկայ դարուս սկիզ-
բըն ծանօթ չէր Եւրոպայոյ : 1880 Մարտ
1ին է որ Պ. Պ. տը Համպօլտ եւ Պօնթլան
առիթ ունեցան այցելելու զայն Պարպիւ-
լաի ագարակին մէջ , իրենց Ալապիւաի
ձորերու մէջ ըրած արշաւանաց առթիւ :

Հին գրագէտ մի , Պ. Լաբլէ , մի քանի
խօսք ըսած էր նորա վերայ : « Քիւմանաի
գաւառին մէջ , գրած էր նա , այնպիսի
ծառեր կան , որոցմէ համեմաւոր ուետին
մի կը հոսի երբ իրենց կեղեւն փրցուի :
Ուրիշներ նիւթ մի կը հոսեցնեն , որ մա-
ծունի կը նմանի եւ որ կրնայ սնունդի տեղ
ծառայել : »

Սոյն միակ տեղեկութիւնն, ինչպէս կը տեսնուի, անկատար էր, մինչև այն օրն՝ յորում Պ. տը Հումայօլտ հետեւեալ ծանօթիւններն տուաւ :

« Բօրթօ Գապէլլօէն վերադարձիս վե-

սոյն բուսական կաթէն ու փրկարար սընունդ մի կը նկատէին զայն : Տունկերու բոլոր կաթնաւոր հիւթերն փոթոված համ, կծու կամ առաւել կամ նուազ թունաւոր լինելով, սոյն զրոյցն չատ տարօրինակ ե-

րըստին Պարսուլաի ծառատնկին մէջ կանգ առի : Բազմաթիւ շաքարներէ հետէ ծառի մի վրայ խօսուիլն լսած էի, որոյ հիւթըն սննդարար կաթ մ'է : Բայօ տը վաքա (կովու ծառ) կը կոչէին զայն, ագարակին սեւերն, որք առատօրէն կը խմէին

րեւցաւ ինձ : Փորձառութիւնն ապացուցած է ինձ թէ, չափազանց չէին Բալօ տը վաքաի առաքինութիւնքն : Երբ սոյն ծառին կոճղն հարուածեն՝ մածանող, բաւական թանձր և դառնութենէ զերծ կաթ մի կը տայ, որ շատ ախորժելի հոտ

մի ունի : Զոր դպրոցէ շինուած անօթներու մէջ լեցնելով ինձ հրամայուցին , և ախորժանօք խմեցի , իրիկունն սլառկելէ առաջ , և առտուտուն կանուխ , առանց որ և է քնատակար աղդեցութիւն մի ըզգալու : Սեւերն և այն բոլոր անձինք , որք կ'աշխատին ազարակաց մէջ՝ կը խմեն զայն՝ եզրիսացորենէ կարկանդակ թաթխելով նորա մէջ : Ազարակապեան ըստ ինձ թէ՝ գերիներն զգալի կերպիւ կը գիրնան այն եղանակին մէջ յորում Բալտիս Վաքան ամենէն աւելի կաթ կը հայթայթէ իրենց :

« Այն բաղնաթիւ հետաքրքրաշարժ երեւութից մէջ , որոց հանդիսատես եղայ ճանապարհորդութեանս ժամանակ , կը յաւելու գիտուն ճանապարհորդն , շատ քիչեր այնքան զրգուեցին իմ երևակայութիւնս , իրջափ կաթի ծառի տեսին , Ամենայն ինչ որ կաթի կը վերաբերի , ամենայն ինչ որ արմտեաց սեռէն է , այնպիսի տպաւորութիւն մի կընէ իմ վրայ , որ մի միայն իրարու առերևոյթ ծանօթութեան մէջ չկայանար , այլ գաղափարաց և զգացմանց ուրիշ կարգի մի կը վերաբերի : Դժուարաւ կը հաւատանք որ մարդկային սեռն կարող լինի ապրիլ առանց ալիւրաւոր նիւթերու , առանց այն սննդաբար նիւթին , զոր կը սպորունակէ մօր ծիծն : Ալիւրաւոր նիւթն ոչ միայն գտնուի ցորենի հատին մէջ . այլ նաև բազմաթիւ արմատներու և մինչև իսկ մի քանի կոճըղներու փայտեղէն նրբաթելերուն մէջ : Այսինքն գալով , կը կարծենք թէ՝ կենդանական կազմաւորութիւնն միայն կարող է հալթայթել զայն :

Այսպիսի են այն տպաւորութիւնք , զորս ստացած ենք մեր մատաղ հասակէն սկսեալ , այս է նաև պատճառն այն զարմացման , զոր զգացի վերոյիշեալ ծառը տեսնելու :

« Ժայռի մը չոր կողին վերայ ծառ մի

կը բուսնի , որոյ տերեւներն չոր են և կարծր , իւր բոլոր արմատներն հազիւ կը թափանցեն հողին մէջ : Տարւոյն բազմաթիւ ամսոց մէջ , և ոչ մի ջրոյ կաթիլ կը թրջէ իւր տերեւներն : Ճիւղերն մեռեալ և չորցած կը թուին , բայց երբ ծակեն կոճղն , քաղցրահամ և սննդաբար կաթ մի կը հոսէ անտի : Արեգակի ծագած ժամանակն է որ բուսական աղբիւրն ամենէն աւելի յորդահոս է : Այն ատեն սեւերն և բնիկներն կը տեսնուին , որք խոչոր պնակներ ի ձեռին կը փութան կաթն առնուլ , որ կը դեղնի և սեր կը կապէ երեսին վրայ : Շատեր իրենց բնակարաններն կը տանին , զաւակաց ալ խմցնելու : Կարծես հովուի մի ընտանիքն կը տեսնես որ իւր հօտին կաթն կը ցրուէ : »

1829ին Սմիթ ճանապարհորդն , Ալեյանի անտառներն շրջելով , կը փնտռէր ամենուրեք այն ծառն , որոյ հետաքրքրաշարժ նկարագրութիւնն ըրած էր Պ տը Համպոլտ , և ամէն առաջնորդներու կը մերձենար , հարցնելու համար այն տեղին անունն , ուր կը գտնուէր կաթի ծառն : Մի շատ ծառերու հանդիպած էր , բայց նոցա հիւթին դառն համն կաթի չէր նշմաներ երբէք : Աերջապէս օր մի փոքրիկ Հնդկի գիւղի մի մէջ գտնուելով , որ Տէմըրէրիի առաջին արագընթաց հոսանաց մօտն կը գտնուի , լսեց որ բնիկք Հըյա—Հըյա անուամբ ծառի մի վերայ կը խօսէին , որոյ կաթն , համով է կ'ըսէին և ունընդարար : Փութալով ճշգրտել իրողութիւնն , ճանապարհորդն Հնդկի մի զրկեց այն ծառերէն մին փնտռելու :

Հնդկին՝ ոչ միայն կատարած էր իւր տիրոջ յանձնարարութիւնը , այլ նաև կը տըրած էր ծառն , և սա ինկած էր գետակի մի միջև , զոր կը ճերմկցնէր իւր կաթով : Դանակ մի կեղեւին մէջ մխելով , իսկոյն լայն ծորակ մի բացուէ : Պ. Սմիթ խմեց անտի և սլատուակ սն քտու կաթն ,

կովու կաթէն աւելի թանձր և աւելի առատ էր, կըսէ նա, բոլորովին դերձ դառնութենէ, եթէ անհաճոյ բան մի ունէր այն ալ չրթունքներն իրարու փախցնելն էր:

« Որովհետեւ դիչերն զեղին մէջ անցուցի, կ'ըսէ ճանապարհորդն, հետեւեալ օրն կարող եղայ դաւաթ մի կաթ ունենալ խահուէլիս հետ, որ այնչափ լաւ կը կատարէր կովու կաթին դերն. ոչ ոք կարող էր զանազանել զայն, որովհետեւ երեկոյեան տարբերակայ գտած սպիասութիւնս այլ ևս չգալի չէր ըլլար խառնուրդին մէջ: »

Հըյա—Հըյալից կեղեւն գորչագոյն է. սակաւիկ ինչ կարծր և 6-7 հազարամեթր լայն. պէտք է զայն բոլորովին կտրել, կաթնն դուրս ցայտեցնելու համար: Սոյն ծառն շատ տարբեր է Բալո-տը-Վաքաէն իւր տերեւներն ձուածն են և զոյգ զոյգ: Իւր կաթին քիմիական բաղադրութիւնն նմանապէս կը տարբերի նախորդ ծառերէն. նուազ սննդաբար է նա:

Սոյն երկու տեսակ կաթի ծառերէն ի դատ, որք Ամերիկայի կը վերաբերին, ուսումնասիրած են դէռ Բերուի նաւահան գըստին մէջ, ուր այնքան եւրոպական նաւեր խարխիս կը ձգեն, ուրիշ կաթի ծառ մի, ոչ նուազ նշանաւոր, որ Մազար անտիլապա տնտեսութեան նշանակուած է հնդկներէն: Պրէզիլի անտառոց ամենամեծ ծառերէն մին է սա, և իւր փայտն շատ յարգի է ու շատ կը փնտռուի նաւադործներէն:

Փետրուարի մէջ կը ծաղկի և անուշահամ ստուղ մի կուտայ, որոյ համն ելակի կը նմանի: Կոճղին մէջ ճեղքուած մի բոլորովին հեղուկ տաք կաթ մի կը հոսեցնէ. ակործելի համով և առանց հոտի: Մառ մի, զոր եւրոպացի ճանապարհորդք, ընդ որս Վէսսթէր միրաբոյժն, որ միան-

գամայն այս ծառն դտնողն է, կը դործածէին նորա կաթն թէյի և խահուէլի մէջ:

Սոյն ծառն շատ բարձր է, իւր կեղեւն աղօտ գորչագոյն ու տերեւներն մեծ են և ձուակերպ:

Պ. Բօլ Մարքօ, իւր Հարաւային Ամերիկա ըրած ճանապարհորդութեանց միոյն մէջ, սոյն ծառերէն միոյն քով կանգ առաւ:

« Անդիմադրելի փափաղ մի ունեցայ, կ'ըսէ նա, այս ծառին կոճղն կտրելու և իւր հիւթն հոսեցնելու: Գտցի նաւակէն կացին մի և չոր դդու մէջ շինուած անօթ մի առի և ամենէն հուժկու կաթի ծառերէն մին ընտրեցի: Մառն, սրտէն զարնուելով, հեծեց ողեւարի մի նըման, հիւթն երեւցաւ իւր վերքին չրթանց վրայ. նախ կաթիլ կաթիլ ինկաւ անտի, յետոյ այլ ևս ահընդհատ հոսելով, մինչեւ դետինն թափեցաւ, ուր իւր սպիտակութիւնն հողին աղօտ կարմիր և մամուռներու կանաչին հետ մեծ հակասաւոր կեր մի կաղմեց: Վայրկեան մի զուարճացայ դունոց սոյն հակառակութենէն, յետոյ անօթս վերքին դէմ բռնեցի և իւր կաթեղէն հիւթն ժողուելով լամցի բաւական:

« Կռնակս վիրաւորեալ ծառին դարձուցած վայրկենիս, որոյ հիւթն կը հոսէր միշտ առատօրէն, ի դուրս շարժեցայ խեղճ ծառին ի տեսիլ, և իւր վէրքն խըցեցի քիչ մի թաց հողով, մաղթելով ի մտի որ՝ կարող լինի նա կատարել իրեն համար Սէն - Ֆրանցիսկոյ սպեղանւոյն դերն, զոր կը գործածեն սլաքախաւք զարմանելու համար ծառոց վէրքերն:

ԱԶՔ ԿԱՊԱՅԻԿ

Աչք կապուկ ըսուած խաղն սլարդ է և խաղացողք շատուր կրնան ըլլալ : վիճակ ձգելով՝ խաղացողներէն մէկը կ'ընտրեն և աչքերը կը կապեն թաշկինակով մի, որմէ վերջը կը սկսին միւսները ասդիս անդին վազել, մէկը զայն կամթտելով, միւսը մամատը սեղմելով, ուրիշ մի զգեստը քաշելով, որ մէկն ալ ականջէն բան մի ըսելով : Ի՞նչ կ'ընէ խեղճ կոյրը ասոնց մէջ տեղ : Զեռքերը աջ ու ձախ կ'երկնցնէ և կը ջանայ իւր բոլորաիքը թռչտող այս անխոհեմ թիթեռնիկներէն մէկուն թե-

ւէն բռնել, որպէս զի իւր աչքերը քաշուին և անոր աչքերը կապուին : Նրբեմն խաղը չի սկսած կ'որոշեն որ կոյրը ոչ թէ միայն խաղացողներէն մին յիտի բռնէ՝ այլ և զայն բռնելէն վերջը, ո՛վ ըլլան պիտի հասկնայ, և այն ատեն ազատ է բռնածին գլուխը, զգեստներն, եւայն ուզածին պէս շօշախել :

Աչք կապուկի մէկ ուրիշ տեսակն ալ կայ, որ աւելի հանդարտ և նուազ վճռանդաւոր է և որ կը կոչուի փայտով աչք կապուկ : Խաղացողք ձեռք ձեռքի բոլորակ մի կը կազմեն՝ մէջտեղերնին առ-

նելով կոյրը, որոյ ձեռքը փոքրիկ գաւազան մի կայ : Ապա խաղացողք կը սկըսին դառնալ եթէ ուզեն, երգելով : Կոյրը քայլ առ քայլ մօտենալով անոնց՝ վերջապէս գաւազանովը անոնցմէ մէկուն կը դպչի : Խաղացողք անմիջապէս կը կենան՝ լուռ և անշարժ, և կոյրը որու որ դպած է՝ նա գաւազանին ծայրէն կը բռնէ եւ պարտաւոր է երեք անգամ բարձրաձայն կրկնել կոյրին ըսած մէկ խօսքը, օրինակի համար՝ բարի լոյս : Եթէ կոյրը ճանչնայ զայն, իւր աչքերը կը քակուին և անոր աչքերը կը կապուին : Եթէ չճանչնալու ըլլայ՝ խաղը նորէն կը շարունակէ : Այն

խաղին զլիսաւոր վարպետութիւնն է ձայներն կեղծել, ինչ որ շատ դիւրին չէ, մանաւանդ երբ խաղացողք միեւնոյն տան կամ դպրոցի մէջ են շարունակ : Թերեւս մտածեն ոմանք թէ ի՞նչ նշանակութիւն ունի գաւազանին ծայրէն բռնել : Վասն զի կրնայ ըլլալ որ, բառերը ըսելէ ետեւ խաղացողն իւր տեղը փոխէ և ուրիշ մի անցնի անոր տեղը . ահա՛ գաւազանն այս խաղախոսութիւնը չի պատահելու համար սահմանուած է :

ՆԳԻՊՏՈՍ ԵՒ ԻՒՐ ԲՈՒՐԴԵՐՆ
(Շարունակութիւնք . տես քիւ 17)

Նեղոս գետին կը հասնինք , սլարտինք նաւարկել զայն : Մի քանի տարիներ յառաջ հարկ էր նաւակի մի դիմել : Այսօր ճանապարհն հսկարտօրէն կ'անցնի գետին վերայէն , ունենալով իւր շուրջն հսկայ կամուրջի մի երկաթեայ կամարներն : Միակ կամուրջն է սա , զոր կարելի է գլու-

Հազիւ կը մօտենանք ձախ եզրին եւ ահա նոր շինութիւնք կ'երևին , դեռ կիսկատար . պալատներ են սորա փոխարքայական ընտանեաց իշխաններուն սահմանեալ :

Անցնինք այն երկաթուղիէն , որ Գեղտին վերայէն կ'անցնի և դէպ ի վերին Նգիպտոս կ'երկարի : Հովանաւոր ծառեր կը պատեն ուղին , մի քանի արմաւենիներ կը զարդարեն դաշտերն : Վսեմու-

Նգիպտոսի բուրգերը

նեւ Տէլթայի անոցին վերայ : Ֆրանսացի երկրաչափներ շինած են զայն և յաջողութեամբ , ոչ թէ սորա զեղեցիկ բան մի լինելուն համար (սակաւաթիւ սլատուան դաններն և երեսի վերայ տարածեալ գերաններն ներդաշնակաւոր ամբողջութիւն մի չեն կազմեր) այլ քանզի օգտակար բան մ'է սա : Կամուրջներէն մին չարժուէն է և որոշեալ ժամերու մէջ կը բացուի նաւարկութեան պիտոյից համար :

ՀԱՏՈՐ 9

թեան գաղափարն այս անգամ կը ներկայանայ մեր մտաց : Աքանջելի տեսարան մի կը պարզուի մեր աչաց առջեւ : Ո՛րք ընկնակ կլիմայ մի , միշտ պարզ և յստակ , մշտնջենաւոր կապուտ երկինք մի , որոյ ամպերն չեն բեկաներ կամ փակեր երբէք անհուն տարածութիւնն , չլացուցիչ լոյս մի , որ չքօղարկուիր բնաւ , անհունութեան տպաւորութիւնն կը տան :

Համայն Նգիպտոսի տեսիլն փոխանակ

ՏԵՏՐ 17

սոյն տարւորութիւնն խանգարելու կը հաստատէ զոյն և կ'առաւելու իսկ : Անապատն , ցամաք , մերկ , տեղոյն և անփոփոխ՝ որ սահմանակից է Եգիպտոսի , կը դառնայ նմա և կը ճնշէ զայն իւր աւազի ալիքներով . հողն իւր յաջորդական կերպարանափոխութեանց մէջ , հետզհետէ միօրինակութեան դանազան ձեւեր կը դրոշմէ : Գարնան մշտեղէն սկսեալ , մերկացեալ իւր հունձքերէն , չոր , աւազուտ եւ պատառեալ , կը նմանի այն անապատին , որ կը պատէ զինք և իւր շարունակութիւնն կը լինի գոգցես :

Աշնան ժամանակ , ողողեալ Նեղոսէն , լիճ մի կամ լաւ ևս է ըսել ընդարձակ ծով մի կը լինի և երբ գետն իւր ալիքներն քաշած է , անվերջանալի ճահիճ մի երեւան կ'երևէ : Պողարեր եղանակն կը ծածկէ զայն շքեղ բոյսերով . նախ կանաչ օթոց մ'է սա , որոյ սահմաններն ի զուր կը փնտռէ աչքն , յետոյ հասկերու ուկէտն մի , որ երկնից կապոյտ գոգքերին կը միանայ : Եւ ոչ մի երկիր նմանօրինակ փառաւոր և միանգամայն տխուր շքեղութեամբ մի օժտուած է :

Բոլոր այս մեծութիւնք Եգիպտացւոց մտաց հաղորդուած լինիլ կը թուին . իրենց լոյսն ցոլացուցած են նոցա վերայ , նման այն ակնարկին , որ անհետացած է այն անսահման հորիզոնին մէջ , որ կը թափանցէր , իրենց յղացումներն և տեսներն շքեղ են և գերմարդկային : Սորա չափն տուած են այն անդուգական յիշատակարանաց մէջ , որք Նեղոսի բերնէն մինչեւ ի Նուսիա ցանուած են գոգցես և զորս կարծես հսկայներ կառուցած են յաւիտենականութեան համար :

Եգիպտական յիշատակարանաց հսկայական մեծութիւնն ամեն ժամանակ զարմացուցած է բոլոր անոնք , որք տեսած են զայն : Հերոդոտ , որ այցելէց զԼաբիւրինթոս , կը յայտարարէ թէ , Յոյն-

րէն կառուցեալ բոլոր շէնքեր հաւաքուելով , չեն կարող գաղափար մի տալ սոյն տարօրինակ պալատին վերայ : Սորա օն ևս կը գովէ անցեւորն սոյն պատկերն , որ տասներկու կից պալատներէ կը բաղկանայ , և որ իւր երկու յարկերէն իւրաքանչիւրին մէջ հազար հինգ հարիւր սենեակ կը պարունակէ , որք անթիւ դուռներով և անվերջանալի սրահներով իրարու կցեալ են :

Սակայն մեր նպատակն նախ և առաջ անտեսանելի կը մնայ : Այն բուրգերն զորս նշմարած էինք Յղեքսանդրիոյ երկաթուղիէն և Նեղոսի արեւէն , կ'անհետանան այժմ . մի քանի խաբսուլ տնակներ , արմաւենիներ , տունկեր կը բաւեն ծածկելու զայն : Հեռանկարն սոյն տարօրինակ խաղերն ունի և սղեկի մի ձեռքը կարէ հսկայ շէնք մի կամ արձան մի ծածկել :

Վերջապէս բուրգերն կ'սկսին երեւիլ , վերջին դաշտն կ'անցնինք այժմ . հողն կը բարձրանայ , ցամաք , կոռճուտ և աւազուտ . տեսակ մի լեռնադաշտ է սա որ անապատն կը սկսի . անդ զիջուած են ծիւղէի բուրգերն : Շնագայլ մի խոյս կ'ըտայ մեր առջեւէն , մի քանի սեւ ագռաւներ սպիտակախառն թեւերով , որք կը հանգչին բլրոց վերայ , կը թռին դանդաղօրէն և կը հալածեն զմեզ իւրեանց աղետաբեր կոխներով :

Բուրգերն կը մեծնան հետզհետէ , ինն հատ են սոքա , երկու մեծ , մի շատ մեծ և վեց փոքր . գոգցես սոքա առաջնոց կողերէն ելած են , որովհետեւ մահն պողարեր դարձած՝ կարծես ծննդաբեր եղած է և հաճոյք զգացած մի անհղընտանիք կազմելու : Բուրգերն անապատն կ'սկսին , անհուն միայնութեանց փառաւոր սրահապաններն են սոքա :

Շարունակելի

ԱՌՏՆԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Ս Ն Բ .

ՏԱՆ ՆԻԻԹԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՌՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԴԱՍ Զ .

ՏԱՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ —
ՊԱՏԿԵՐԱՆԵՐ — ԿԱՐԳ — ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ —
ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն. տես Տեսք 16)

Ուրեմն լաւ տան տիրինը պարտի կարգասիրութեան ողի ունենալ, և ոչ ինչ զիպուածի և բաղդի չթողլու, կարգասիրութիւն տնային կալմութեան ու գործերու մէջ և ժամանակի կիրառութեան մէջ, կարգասիրութիւն ելից ու մտից և կենցաղաւարութեան մէջ : Այս նպատակաւ բաւական չեն գրաւոր հրահանգներ, ու կանոնադիրներ սերտել, պէտք է կարգ պահել ուսնիլ կենաց առօրին փորձով : Ուստի ամեն աղջկունք՝ իրենց մանկային հասակէն՝ պարտի՝ կարգ կանոն պահելու սովորիլ չէ թէ միայն կարևոր գործերու, այլ և մանր մունր իրերու մէջ : Վասն զինա որ աննշան կարծուած անձնական գործերուն մէջ անհոգ ու անկարգ է, չկըրնար կարգապահ լինիլ աւելի կարևոր գործողութեանց մէջ. և իրօք կենաց մէջ չըկայ անկարևոր բան : Օրիորդ մը կարգասիրութիւն իր անձին, իր հագուստին ու կապուստին իր բոլոր առտնին և գրական պիտոյից ու զբաղմանց մէջ, իր բարեկամական յարաբերութեանց մէջ պիտի սկսի ուսնիլ, որպէս զի կարգասիրութիւնն իրեն ունակութեան դառնայ և իր կենաց անհրաժեշտ մի պարտաւորութիւնը :

Անթուելի են կարգասիրութեան օգուտները : Աշխատութիւնն անով կ'զիւրանայ, ախորժելի կ'դառնայ. ժամանակը կ'շատնայ, այնպէս որ աւելցուին կարելի կ'լինի գործածել միտք մշակելու. անպէտ ծախքերը կ'զաղրին և կենաց ա-

նուշութիւնները կ'աւելնան : Կարգապահ կինը մանաւանդ յարգ և համարում կ'ըստանայ : Իսկ այն տան մէջ՝ ուր կարգ չկայ, իսկոյն չփոթութիւն ու աղէտ կ'ըտիրեն և կործանում կ'բերեն : Ուստի շատ իրաւամբ կ'ըսէ տնտեսագէտ մը. — « Ճշմարիտ է թէ տան մը բարեկեցութիւնն ու բարօրութիւնն աւելի կ'ընկան գործ են քան թէ մարդու : Թո՛ղ ամուսինն ո՛ր քան կուզէ աշխատի, ճգնի, թող ընտանեաց հանգստութեան համար օրնիրուն տանջուի, թող իր բաղդը չինէ և պատուաւոր զիրք մը շահի ընկերութեան մէջ, ի՞նչ օգուտ, եթէ իր կենակիցն անհոգ, չույլ, ծոյլ է և կարգ կանոնի թշնամի : Ի դուր կ'չարչարուի մարդըն. իր կործանումը մօտալուտ է, և պատճառը կինն է : » Թէ կի՞նն է որ կըղիկն տունն, կի՞նն է որ կ'աւրէ, սովորական առածն. շատ ճշմարիտ է, որքան ճշմարիտ է Առակաց այս մէկուն. — Այն կինն որ կարգով կ'իսնաւէր իր տունն՝ պիտի ստանայ իբրեւ ժառանգութիւն՝ միայն հով : —

Ուրեմն անհրաժեշտ հարկ է կանխաւ կանոնաւորել ամեն բան : Առաւօտեան և երեկոյեան աշխատանքի, հաւքութիւն ու սրբութիւն, կերակուրի ու կարի, մտային պարասմունքի և հանգստի, այցելութեան և տեսակցութեան ժամերն որոշել, եւ առանց ստիպողական պատճառի չփոխել : Սպասաւորներու պաշտօնը սահմանել, կանխ կարասիներու մէջ՝ նիւթական վիճակի նայելով կարգ ու շարի պահել, օգտակարը փայլուն ու անտի բաներու չըղկել, հանդերձեղէնն ու ճերմկեղէնն՝ նիւթերով և մաքուր ծալլուած՝ դարանելու մէջ ըստ տեսակի ամփոփել ու տեղաւորել, և եթէ հնար է, յատուկ տուն մարի մէջ գրելով անոնց տեսակն ու քանակն, նոյնպէս առտնին բոլոր կարևոր

առարկայներն, ինչպէս կարասիներ, դանազան անօթներ, ամաններ, և այլն:

Նոյնպէս պէտք է ամեն բան իր յատուկ տեղը դնել, և յատուկ տեղ մը մէն մի բանի համար որոշել, որպէս զի փրկողը ունի ժամանակ անմիջապէս գտնուիլն: Շատ անգամ տան իրերը՝ գործածուելէն ետեւ՝ ասդին անդին ցրուելով՝ ոչ միայն զիւաններ կ'սպառնան, այլ եւ ժամանակի կորուստ, որտեղութիւն և բարկութիւն կը սպառնան երբ զանոնք իրենց տեղը չգտնելով փնտռելու կ'ենենք: Միւս կողմէ գործերը կ'դիպուին, կ'սառնակին և տանտիկինն անոնց տակ կ'ճնշուի, և ի վերջէ վատեւելով ամեն բան առկոծառակ վիճակի մէջ կը թողու:

Մ. ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ

Շարունակելի

ԴԻԻՑԱԶՈՒՆՔ ԱԾԽԱՑՈՒԹԵԱՆ

Գ Լ Ս Ի Ս Գ.

Պ Ի Տ Ո Ւ Ն Ք

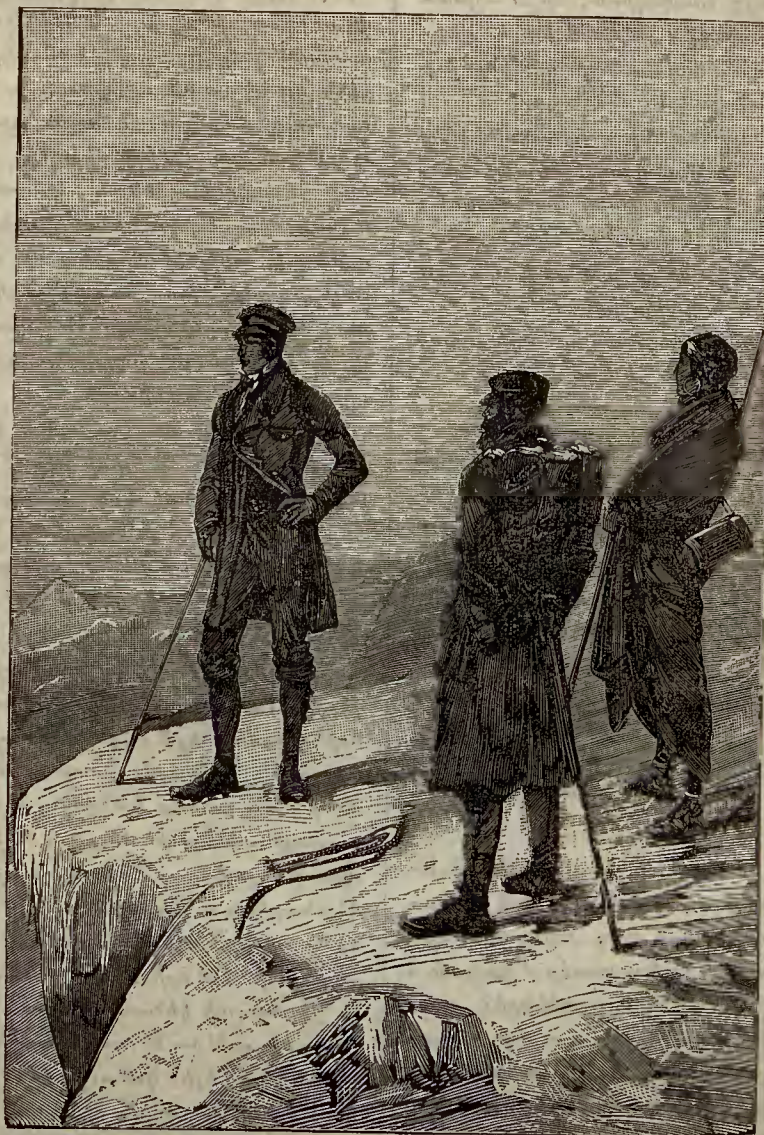
Շարունակութեամբ տես տեսք. 17

Աստեղագէտներէն, բնասոյցներէն, բնադէտներէն և մեքենագործներէն վերջըն, կարող էինք գեռ գիտուններու ուրիշ դասեր նկարագրել, որոց յաջողութեան միջոցն աշխատութիւնն միայն եղած է:

Աշխատութեան և յարատեւ ուշադրութեան մի շնորհիւ է նաեւ, որ նախկին Եգիպտոսի սեպագէտ արձանագրութիւնները և մեհենագրողներն գտնուեցան: Մինչ թ.Պ. դարու կէսն դեռ Նիւրատ և Տիգրիս գետերուն ափանց վերայ հիմնուած երկու մեծ տէրութեանց անցելոյն վերայ ճշգրիտ յիշատակարաններ չէին գտնուեր: 1763 ի մօտերն Նիպուր

Պէրսէպոլիս քաղաքին արձանագրական յիշատակներէն մի քանին նշանակած էր: 1802 ին կրօթֆան սեպագէտ այրբենարան մի հնարեց: Էօթէն Պըրնըֆ, Քիւսթիան Լասըն, Էւայըն, սոյն նիւթին վերայ մի քանի տեսութիւններ գրեցին (1856), բայց այսու հանդերձ սոյն գրուածներու արժէքն անծանօթ կը մնար: Այս թուականին, Արեւելեան Հնդկաստանի ընկերութեան մի նաւաստին, Բօնիսըն անուամբ, որ Քիւրմանշահ (Պարսկաստան) կը գտնուէր, տարիներէ հետէ քարերու վերայ փորագրուած խօսքերն ընթեռնուլ որոշեց և Պէհիսթունի ժայռին հօջակաւոր երեքլեզուեայ արձանագրութիւնն ընդօրինակեց: Համբերութեամբ Բօնիսըն այնչափ կատարեալ մի արդիւնք ընդունեց որ աշագայ գիտուններն միմիայն առաջին թարգմանութեանց մանրամասնութիւններն փոխելէ վատ ուրիշ բան չկարողացան ընել: Հնդկական ընկերութեան մի նախկին զրազիրն, Մօրիս անուամբ և փաստաբանի նախկին դպիր մի Լայար անուամբ իւրեանց բոլոր զօրութեամբն օգնեցին Բօնիսընի, և իսկոյն նաւաստի մի, զրազիր մի և փաստաբանի դպիր մի ասորական հնախօսութեան առաջին հիմերն գրին:

Սոյն անգղիացի գիտուններու մի արժանաւոր ախոյեանն եղաւ Շամբօյիոն Լը Ժէօն Ֆրանսացին, եղիպտական ուսմանց հնարիչն: Շամբօյիոն շատ կանուխ սկսած էր Արեւելի տոհմային լեզուներն մշակել մանաւանդ կուպտականն (խալտերէն լեզուն) Նգիպտոսի ազգային երկրագրութիւնն հաստատելէ յետոյ, իւր ուշադրութիւնն դէպի գիրերն դարձուց, և 1822 ին փորձ մի հրատարակեց, զոր Արձանագրութեանց Ճեմարանն երկմտութեամբ ընդունեց: Երկու տարի վերջն իւր «Համառօտ մեհենագրողական գրութիւն» անուն գրուածն հրատարակեց, որոյ վաւերա-

Նոր-Աշխարհի լեռանց ամենաբարձր գագաթներն էլա. • Երես 286

կանութիւնն չընդունեցին Քաթրմէր, և Քլաբբօթ․ Բայց Շամբօլիոն, միշտ աշխատելով, եռանդագին յարատեւեց և վերջապէս բոլոր անկողնակալ անձինք իւր արժանիքն ճանչցան :

Բազմաթիւ օրինակներով հաստատեցինք թէ բոլոր անոնք որք գիտութեանց ասպարէզին մէջ բարձր դրից հասած են, իւրեանց մատաղ հասակէն սկսեալ աշխատութեան համար զարմանալի եռանդ մի ունենալին ապացուցած են :

Դեռ մի քանի կանխահաս աշխատասէրներու անուններն յիշենք :

Քլէրօ՝ (1713 մայիս 7 ին Փարիզի մէջ ծնաւ) այն Փրանսացի գիտունն որ միջօրէականն չափելու համար Կարոնիա զըրկուած յանձնախմբին մասնակցեցան, իւր մանկութենէն սկսեալ աշխատութեան համար ունեցած տարօրինակ ընդունակութեան ապացոյցներն տուաւ : 12 տարեկան էր երբ նշանաւոր յատկութիւններով օժտուած չորս կոր գիծերու վերայ տեղեկադիր մի ներկայացուց գիտութեանց ձեմարանին : Տասն և ութ տարեկան սոյն կաճառին անդամ ընտրուեցաւ :

Վօլթա՝ (1745 ին Քօմի մէջ ծնաւ) իտալացի բնագէտն, անմահ հնարիչ ելեքտրական սիւնակին, իւր աղայութենէն սկսեալ, կատաղի աշխատասէր մ'էր նաև : Տասն տարեկան էր երբ լատիներէն բանաստեղծութիւն մի գրեց, ուր իւր ժամանակակից գիտուններու գիւտերն նկարագրուած էին : Տասն և ութ տարեկան եղած ժամանակն բնագիտական ամենագիտարին խնդիրներու վերայ կը թըղթակցէր Նօլլէ արքային հետ :

Ալեքսանտր տը Հոմպօլտի ամբողջ կեանքն՝ իւր մանկութենէն սկսեալ, բընութեան ուսման և զննութեան զոհուեցաւ, ուստի իւր վերայ կ'անձնաւորէ

նա թի, դարու բոլոր ջանքն տիեզերաց օգերեւոյթներու վերայ ճշգրիտ գաղափար մի ունենալու համար, և թերևս իրաւամբ ժամանակակից գիտութեան ներկայացուցիչն կը նկատուի : Դարուս և ոչ մի գիտունն կարողացած է նորա չափ աշխատութեան զօրութիւն միացնել տիեզերական հետաքրքրութեան, այնչափ կայտառ և հեղ միտք մի ունենալ, այն աստիճան ուժեղ և անխոնջ մարմնոյ մի մէջ և այնչափ բարձր գիտական դիրք մի, բնաւորութեանց այն աստիճան սարգովութեան մի և անկեղծ ու ընդհանրա՛յան բարեսիրութեան մի կցորդել :

Ալեքսանտր տը Հոմպօլտ 1769 սեպտեմբեր 14 ին Պէրլինի մէջ ծնաւ և իւր աղայութենէն սկսեալ նշանաւոր եղաւ իբր քաջասիրտ ճանապարհորդ : Հարցի և Հոէնոսի ափանց վերայ չընկելով ամենուրէք բնութիւնն կը զննէր և իւր երկրագիտական հետազոտութիւնքն կը հրատարակէր : Մեծն Հոմպօլտ պարտէր քիչ մի վերջը Մեքսիկա և Նոր—Ալխարհի անծանօթ սահմաններն այցելել և այն յլլատակարանին նիւթերն պատրաստել, զոր գիտութեան համար կանգնեց Ալխարհաքաղաքացի արտդոսին ներքև : Պնըլանի հետ միասին նշանաւոր ճանապարհորդութեանց ձեռնարկեց և Նոր—Ալխարհի լեռանց ամենարարձր գագաթներն ելաւ : Մինչդեռ աղետալի օրէնքի մի պատճառաւ, ըսած է Հոմպօլտի կենսաղիրներէն մին, բոլոր մարդիկ ութ սուն տարեկանէն սկսեալ և յաճախ տուելի կանուխ իւրեանց կարողութեանց նուազին և մաշին կը տեսնեն, մեծ գիտունն՝ որոյ վերայ կը խօսինք, 90 տարեկան եղաւ առանց իւր զօրութիւններէն բան մի կորսնցնելու, որովհետեւ իւր երկրաւոր պաշտօնն լիով կատարած լինելու վստահութիւնն միայն կարող է մինչ կենաց բարձրագոյն վայրկեանն հանձարի կայծն վառ պահել և արծարծել :

ՔԼՈՒԹ Ք.

ԱՐՈՒԽԵՍՏԱԳՈՐԾՔ ԵՒ

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՔ

Եթէ վերջէն փառաց հասած
մարդ մի իւր ծագումն յիշէ, կը
մոռնան զինքն. եթէ մոռնայ
կը յիշեն զինքն :

Ճ. ԲԸԹԻ—ՍԱՆ.

Արուեստագործներու համար կ'ըսեն թէ
խաղաղասէր աշխարհակալներ են, որոց
յաղթութիւնը մեր արտասուքները չեն
հոսեցըներ, բայց որոց աշխարհակալու-
թիւնը ամեն մարդոց օգտակար կը
լինին : Պիտի ցոլանանք զայն, մի քանի-
ներու պատմութիւնն զրեւոյ :

Ուիչարտ Արքայթ, որ 1752 զեկտեմ-
բեր 25ին Բրէսթոնի մէջ ծնաւ ի Լանդա-
չայր, իւր երիտասարդութեան մէջ այն-
չափ աղքատ էր և թշուառ, որ ստիպուե-
ցաւ սափրիչի մի քով աշկերտութեան
մտնել : Յաջողեցաւ մի քանի խնայողու-
թիւններ ընել, որոց շնորհիւ Մանչէսթէրի
մէջ փոքրիկ խանութ մի բացաւ, որ այս
նշանն կը կրէր իւր դրան վերայ, « Սափ-
րիչ ստորերկրեայ, քսան փարայի մարդ
կ'ածիլեն հոս » : « Ինչո՞ւ սափրիչներն այս
մրցման առջև, իրենց զիններն նուազե-
ցուցին : Արքայթ որ, բնաւ չէր ուզեր
իւր յաճախորդներն ցրուել, այսպէս փո-
խեց իւր խանութին տիտղոսն. « Տասը
փարայի մարդ կ'ածիլեն : » Պէտք է հա-
ւատալ թէ՛ այս գնով չկրցաւ հարստանալ,
որովհետեւ ածելին թողուց և մագի վա-
ճառականութեան սկսաւ : Մեքենագի-
տութեան համար աննման ճաշակ մի ու-
նէր և իւր պարասոյ ժամերուն մէջ մե-
քենայներու օրինակներ կը շինէր : Արք-
այթ իւր պտոյտներուն մէջ Քէյ անուամբ
ժամագործի մի հանդիպեցաւ, որոյ շնոր-
հիւ կարողացաւ մինչև այն օրն չգիտցած
տարրական ծանօթութիւններն ստանալ :

Արքայթ անխոնջ գործունէութիւն մի
ունէր, ամէն օր առաւօտեան ժամը չոր-
սէն մինչ երեկոյեան ժամը ինն կ'աշխա-
տէր և իւր թշուառութեան հակառակ—
իւր զգեստներն պատառ պատառ եղած
էին. — կարողացաւ Քէյի օգնութեամբ,
բաւրակ մանելու մեքենային առաջին
տիպարն յօրինել : Բրէսթոնի ձրի վարժա-
րանին խօսարանին մէջ բացատրեց զայն :
Բաղդն վերջապէս ժպտիլ թուեցաւ յամառ
գործաւորին : 1759ին հարուստ արուես-
տագործներ օգնեցին իրեն, իւր մեքենա-
յին արտօնագիրն ստացաւ, Նոթինկհամի
մէջ բաւրակ մանելու գործարան մի հաս-
տատեց, յետոյ Քրամֆօրտի ու Տէրպիչայ-
րի և վերջապէս Շօրլիի մէջ : Իսկ Լան-
գաշայրի գործաւորներն ճշմարիտ նիզա-
կակցութիւն մի կ'ազմեցին իւր դէմ, ո-
րովհետեւ թշնամի մի կը կարծէին զայն, որ
իւր մեքենաներով ձեռաց աշխատութիւնն
սպաննել կ'ուզէր. ուստի նորա կորուստն
որոշեցին : Կատաղիներու խուճը մի նորա
գործարանն հիմնայատակ ըրաւ : Արք-
այթ, առանց խռովելու, իւր գործն շա-
րունակեց : Իւր արտադրութիւններն բո-
լոր մրցողներու ապրանքն կը գերազան-
ցէին, ուստի և համբերութեամբ արդա-
րութեան օրուան կ'ապասէր : Լանգաշայրի
վաճառականներն իւր ապրանքն գնելու
մերժեցին, նորա արհեստն երեսի վրայ
թողուցին և միանալով դատաստանի կո-
չեցին զայն : Ոչինչ կարողացաւ մեծ հը-
նարչին յամառութիւնն դրուել : Կենա-
ցը վերջին օրերուն մէջ իւր Զանից յաջո-
ղութեամբ պատկուելն տեսաւ և Սկովտիոյ
մի քանի նահանգներուն մէջ գործարան-
ներ կ'ազմուեցան նորա տեսչութեան ներ-
քեւ : Իւր հակառակորդներն գլուխ ծռե-
լու ստիպուած, իւր արհեստն ընդունե-
ցին, որ մինչև ցայսօր կը տւէ :

Շարունակելի

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ ՀՐԵԱՅ

ԵՐԿՐՈՐԻ ՏՊԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԳ

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ

Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶՔ

ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ Ս. ՏԵՕՎԼԵԹԵԱՆ

Էօթէն-Սիւ դաղդիացի մեծանուն վիւսկանին սոյն նշանաւոր դործը, զոր Մասիսի Մեծ. Խմբագիր Կ. Ս. Խթիւճեան էֆէնտիի, ասկէց 18 տարի առաջ թարգմանած և իբր թերթօն Մասիսի միջոցաւ հրատարակելէ յետոյ՝ զատ եւս տպագրած էր, ժամանակէ մը ի վեր սպառած լինելով, այս անգամ Մեծ. Թարգմանիչը կրկին աչքէ անցուցած, լեզուին մաքրութեան և ոճերու գեղեցիկ բացատրութեանց մեծ խնամք տարած և մասնաւոր պայմանաւ մը մեղ յանձնած է, երկրորդ անգամ տպագրել պատկերազարդ :

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ ՀՐԵԱՅՆ 1600 մեծադիր երեսի մօտ, 4 ընդարձակ հատորէ պիտի բաղկանայ, ճիշդ սոյն յայտարարութեան դիրքով և տառերով մաքուր թղթի վրայ գեղեցիկ տպագրութեամբ :

Ամբողջ դործը պիտի պարունակէ դաղդիերէն ընտիր տպագրութենէ մ'ընդօրինակեալ և մասնաւոր խնամք փորագրեալ 100ի մօտ գեղեցիկ պատկերք, և բացի ասոնցմէ, 60ի չափ ալ մեծադիր և ընտիր պատկերներ, որք մաքուր թղթի վրայ զատ տպագրուելով պիտի գետեղուին դործոյն մէջ :

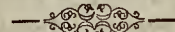
Մէն մի հատորին բաժանորդագրութեան գինն է կանխիկ 25 ղուրուշ :

16 երես բաղկացեալ մէն մի թերթն 50 փարայ :

Գաւառաց համար թղթատարութեան ծախքն միատեղ հաշուելով մէկ հատորին գինն է 30 ղուրուշ :

Գաւառներէն բաժանորդ գրուիլ փափաքողք, պարտին բաժնեգինն ԿԱՆԻԿ ղրամով, կամ օսմ. նամակի ղրոյմաթղթով յղել, Բուքարաստան Մանկանց հանդիսի խմբագրատունն :

1 և 2 տետրերը հրատարակուեցան :

ՀԱՄԱՌՈՑ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԳՊՐՈՅԱՅ ՀԱՄԱՐ

ՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴՈՑ

Հեղինակ. — Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

Մեծ. Մ. Մամուրեան էֆէնտիի յօրինած ընդհանուր պատմութեան Ա. հատորն որ բաւական ժամանակէ ի վեր ըսպառած էր, այս անգամ հանդիսիս տըպարանէն ի լոյս ընծայուեցաւ մաքուր տպագրութեամբ :

Կեդրոնատեղին է, Յ. Զինճիրճեան էֆէնտիի ղրատու. ի Պօլիս Մահմուտ փաշա թիւ 236

Գին 6 ղրուշ

ՀԱՆԵԼՈՒԿ 18

Խցիկ մ'կայ կըր, շարժուն, բաց դռնով
Արդեօք խցիկ է, ինչ է,
Վրան զլուսն է խառուտիկ
Գնչուի որդի է. ինչ է
Գիր գիտէ կարդալ չ'գիտէ
Այ ինչ տեսակ զբաղիր է,
Տունն որ այրես խաղ կ'կանչէ
Խենդ չ'է կասես, հապա ի՞նչ է :

Ս. ԱՐՔԻԱՐԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶՔ — ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ Ս. ՏԵՕՎԼԵԹԵԱՆ — ԽՄԲԱԳԻՐ Կ. ԳԱՐԱԿԻՒԼԵԱՆ
Տպագր. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ — Պօլիս, Սուլթան-Համամ, Հօճա խան փողոց քիւ 14